

“ULUSLARARASI SORUMLULUK”

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER A/RES/56/83 (2001 YILI) BELGESİNİN TÜRKÇE TERCÜMESİ

ULUSLARARASI HAKSIZ FİLDEN ÖTÜRÜ DEVLETİN ULUSLARARASI SORUMLULUĞU

BİRİNCİ BÖLÜM: DEVLETİN ULUSLARARASI NİTELİKTEKİ HAKSIZ FİİLİ

BİRİNCİ BAP: GENEL İLKELER

1. Madde: Uluslararası haksız bir fiilden ötürü devletin sorumluluğu

Bir devletin uluslararası bakımdan her haksız fiili, o devletin sorumluluğunu doğurur.

2. Madde: Devletin uluslararası haksız fiilinin unsurları

Şâyet, icrâî sûrette ya da ihmal sûretiyle işlenen bir davranış:

a) Uluslararası hukuka göre devlete isnat edilebiliyorsa; ve

b) Devletin bir uluslararası yükümlülüğünün ihlâlini oluşturuyorsa, devletin bir uluslararası haksız fiili vardır.

3. Madde: Devletin fiilinin uluslararası nitelikte bir haksız fiil olarak nitelendirilmesi

Devletin bir fiilinin, uluslararası nitelikte bir haksız fiil olarak nitelendirilmesi, uluslararası hukuktan ileri gelir. Böyle bir nitelendirme, aynı fiilin iç hukukta, hukuka uygun olarak nitelendirilmesinden etkilenmez.

İKİNCİ BAP: BİR DAVRANIŞIN DEVLETE İSNAT EDİLMESİ

4. Madde: Devlet organlarının davranışları

1. Uluslararası hukuka göre, bir organ, ister yasamaya, yürütmeye, yargıya ilişkin ya da ister başkaca işlevleri yerine getiriyor olsun, bunun devlet örgütlenmesi içindeki durumu

ne olursa olsun, ister merkezî idare içinde, ister bir yerel idare niteliğinde olsun, bütün devlet organlarının davranışları devletin bir fiili olarak kabul edilir.

2. Organ, iç hukuka göre bu statüye sahip her kişi ya da birimi kapsar.

5. Madde: Kamu gücü yetkilerini kullanırken bir kişinin ya da bir birimin davranışı

Dördüncü madde kapsamında devlet organı olmayan, fakat bu devletin hukuku tarafından kamu gücü yetkilerini kullanmak için yetkilendirilmiş bir kişinin ya da bir birimin davranışı, olayda bu kişi ya da birim bu nitelikte davrandığı sürece, uluslararası hukuka göre bir devlet fiili olarak kabul edilir.

6. Madde: Bir devlet tarafından bir başka devletin emrine verilmiş bir organın davranışı

Bir başka devlet tarafından bir devletin emrine verilmiş bir organın davranışı, bu organın emri altında bulunduğu devletin kamu gücü yetkilerini kullandığı sürece, uluslararası hukuka göre emri altında bulunduğu devletin fiili olarak kabul edilir.

7. Madde: Yetki aşımı ya da tâlîmatlara aykırı davranış

Bir devlet organının davranışı ya da kamu gücü yetkilerini kullanmak için yetkilendirilmiş bir kişinin ya da birimin davranışı, bu organ, kişi ya da birim bu nitelikte hareket ederken, yetkisini aşsa ya da tâlîmatlara aykırı hareket etse bile, uluslararası hukuka göre devletin fiili kabul edilir.

8. Madde: Devletin yönlendirmesi ya da denetimi altında iken davranış

Bir kişinin ya da bir grup kişinin davranışı, şâyet bu kişi ya da grup bu davranışı yaparken, devletin tâlîmatları, emri ya da denetimi altında ise, uluslararası hukuka göre devletin fiili olarak kabul edilir.

9. Madde: Resmî otoritelerin yokluğunda ya da yetersizliği hâlindeki davranış

Bir kişinin ya da bir grup kişinin davranışı, şâyet bu kişi ya da grup, resmî otoritelerin yokluğunda ya da yetersizliği hâlinde, kamu gücü yetkilerini kullanıyorsa ve koşullar bu yetkilerin kullanılmasını gerektiriyorsa, uluslararası hukuka göre devletin fiili olarak kabul edilir.

10. Madde: Bir isyan hareketinin ya da benzerinin davranışı

1. Devletin yeni hükûmeti hâline gelen bir isyan hareketinin davranışı, uluslararası hukuka göre bu devletin fiili olarak kabul edilir.

2. Bir isyan hareketinin ya da benzerinin davranışı, daha evvelden mevcut bir devletin ülkesinin bir kısmında ya da bunun idaresi altında olan bir toprakta yeni bir devlet kurmaya ulaşmışsa, uluslararası hukuka göre bu yeni devletin fiili olarak kabul edilir.

3. Bu madde, 4'üncü maddeden 9'uncu maddeye kadar olan maddeler uyarınca, devletin fiili olarak kabul edilmesi gereken bütün davranışların, bunlar herhangi bir biçimde isyan hareketinin davranışlarına bağlı olmuş olsa da, devlete isnat edilmesine engel olmaz.

11. Madde: Devlet tarafından kendisinin olarak tanınan ve benimsenen davranış

Önceki maddelere göre devlete isnat edilemeyen bir davranış, bu devlet tarafından söz konusu davranışın kendi davranışı olarak tanındığı ve benimsendiği hâlde ve ölçüde, uluslararası hukuka göre bu devletin fiili olarak kabul edilir.

ÜÇÜNCÜ BAP: BİR ULUSLARARASI YÜKÜMLÜLÜĞÜN İHLÂLİ

12. Madde: Bir uluslararası yükümlülüğün ihlâlinin varlığı

Devletin fiili, uluslararası yükümlülük uyarınca kendisinden istenen fiile uygun olmadığında, söz konusu devlet tarafından, yükümlülüğün kaynağı ya da niteliği ne olursa olsun, bir uluslararası yükümlülüğün ihlâline neden olunmuştur.

13. Madde: Devlet bakımından yürürlükte olan yükümlülük

Fiil gerçekleştiği anda devlet söz konusu yükümlülük ile bağlı değilse, devletin fiili bir uluslararası yükümlülüğün ihlâlini oluşturmaz.

14. Madde: Bir uluslararası yükümlülüğün ihlâlinin zamana yayılması

1. Devletin süreklilik niteliği olmayan bir fiilinden ötürü bir uluslararası yükümlülüğün ihlâli, neticeleri devam etse dahi, fiilin gerçekleştiği anda meydana gelmiştir.

2. Devletin süreklilik niteliği olan bir fiilinden ötürü bir uluslararası yükümlülüğün ihlâli, fiilin devam ettiği ve uluslararası yükümlülüğe aykırı kaldığı bütün süreye yayılır.

3. Bir devletin belirli bir olayı önlemek uluslararası yükümlülüğünün ihlâli, olayın meydana geldiği anda oluşur ve olay devam ettiği ve bu yükümlülüğe aykırı kaldığı bütün süre boyunca yayılır.

15. Madde: Bileşik bir davranışla meydana gelen ihlâl

1. Bütününde haksız olarak tanımlanan bir dizi icrâ ya da ihmal sûretindeki davranış nedeniyle bir uluslararası yükümlülüğün ihlâli, diğer icrâ ya da ihmal sûretindeki davranışlar ile birleşik olan ve haksız fiili oluşturmaya yeterli davranışın olduğu anda gerçekleşmiştir.

2. Böylesi hâllerde ihlâl, dizinin ilk icrâ ya da ihmal sûretindeki davranışıyla başlayan bütün süreye yayılır ve bu icrâ ya da ihmal sûretindeki davranışlar tekrar edildiği ve söz konusu uluslararası yükümlülüğe aykırı kaldığı sürece devam eder.

DÖRDÜNCÜ BAP: BİR BAŞKA DEVLETİN FİİLİNDEN ÖTÜRÜ DEVLETİN SORUMLULUĞU

16. Madde: Uluslararası haksız fiilin yapılmasında yardım

Bir başka Devletin uluslararası haksız fiiline yardım eden devlet, böyle davrandığı için şu hâlde uluslararası bakımdan sorumludur:

- a) Söz konusu devlet uluslararası haksız fiil koşullarının bilincinde hareket ediyorsa; ve
- b) Fiil bu devlet tarafından yapılsaydı dahi uluslararası bakımdan haksız olacak idiye.

17. Madde: Uluslararası haksız fiilin yapılmasında tâlîmatlar ve denetim

Bir başka devlete tâlîmatlar veren ve bu devlet üzerinde uluslararası haksız fiilin yapılmasında denetim uygulayan devlet, bu fiilden şu hâlde uluslararası bakımdan sorumludur:

- a) Söz konusu devlet, uluslararası haksız fiil koşullarının bilincinde hareket ediyorsa; ve
- b) Fiil bu devlet tarafından yapılsaydı dahi uluslararası bakımdan haksız olacak idiye.

18. Madde: Bir başka devleti zorlama

Bir başka devleti bir fiil işlemeye zorlayan devlet, bu fiilden şu hâlde uluslararası bakımdan sorumludur:

- a) Zorlanan devletin fiili, zorlama olmaksızın da bir uluslararası haksız fiil oluşturacak idiye; ve
- b) Zorlama uygulayan devlet söz konusu fiile ilişkin koşulların bilincinde hareket ediyorsa.

19. Madde: Bu bap'ın etkisi

Bu bap, diğer maddelerin düzenlemeleri ışığında, haksız fiili işeyen devletin ya da herhangi bir başka devletin uluslararası sorumluluğunu ortadan kaldırmaz.

BEŞİNCİ BAP: HUKUKA AYKIRILIĞI ORTADAN KALDIRAN HALLER

20. Madde: Rızâ

Bir devlet, bir başka devletten, belirli bir davranış için geçerli bir rızâ almışsa, bu davranışın hukuka aykırılığı, rızâyı alan devlet bakımından, davranışın rızânın sınırları dahilinde kaldığı ölçüde, ortadan kalkar.

21. Madde: Meşrû müdâfaa

Devletin fiilinin hukuka aykırılığı, fiil, Birleşmiş Milletler Şartı'na uygun şekilde, meşrû müdâfaaya izin verilen ölçüler içerisinde ise, ortadan kalkar.

22. Madde: Uluslararası haksız bir fiil nedeniyle karşı-önlemler

Bir devletin bir başka devlete karşı olan uluslararası bir yükümlülüğüne aykırı bir davranışındaki hukuka aykırılık, bu davranışın diğer devlete karşı, üçüncü bölümün ikinci bap'ına uygun olarak alınmış bir karşı önlem oluşturduğu ölçüde, ortadan kalkar.

23. Madde: Mücbir sebep

1. Bir devletin, bir uluslararası yükümlülüğüne aykırı bir davranışının hukuka aykırılığı, eğer bu davranış, karşı konulamaz, ansızın beliren bir kuvvete bağlı olan ya da devletin denetiminden kurtulan, öngörülemeyen, hâricî bir olaydan kaynaklanan bir mücbir sebep nedeniyle yapılmışsa ve koşullardan ötürü yükümlülüğün gereğini yapmak maddî olarak imkânsız hâle gelmişse, ortadan kalkar.

2. Şu hâllerde birinci paragraf uygulanmaz:

a) Eğer mücbir sebep hâli tek başına ya da başka unsurlara bağlı olarak, bunu ileri süren devletin davranışından ileri gelmişse; ya da

b) Eğer devlet böylesi bir hâlden ileri gelen zarara uğrama tehlikesini göze almışsa.

24. Madde: Tehlike

1. Devletin bir uluslararası yükümlülüğüne aykırı bir fiilin hukuka aykırılığı, eğer bu fiili işleyen, tehlike hâlinde, kendisinin ya da korumakla yükümlü olduğu kimselerin hayatlarını kurtarmak için uygun başka bir olanağı yoksa ortadan kalkar.

2. Şu hâllerde birinci paragraf uygulanmaz:

a) Eğer tehlike hâli tek başına ya da başka unsurlara bağlı olarak, bunu ileri süren devletin davranışından ileri gelmişse; ya da

b) Eğer söz konusu fiil eşdeğer ya da daha ağır bir tehlike yaratmaya yol açıyorsa.

25. Madde: Zarûret hâli

1. Devlet uluslararası yükümlülüklerinden birine aykırı bir davranışının hukuka aykırılığını ortadan kaldırmak için, zarûret hâline, şu şartlar mevcut olmadıkça başvuramaz:

a) Davranış, devlet için, esash bir menfaatini, pek yakın ve ağır bir tehlikeye karşı korumak için, yegâne olanağı oluşturmaldır; ve

b) Karşılarında yükümlülük altında olduğu devletin ya da devletlerin ya da uluslararası toplumun bütününün esash bir menfaatine ağır bir şekilde zarar getirmemelidir.

2. Her hâlde, devlet tarafından, zarûret hâli,

a) Şâyet söz konusu uluslararası yükümlülük zarûret hâlini ileri sürebilme olanağını engelliyorsa; ya da

b) Şâyet devlet zarûret hâlinin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuşsa, hukuka aykırılığı ortadan kaldıran bir sebep olarak ileri sürülemez.

26. Madde: Emredici kurallara saygı

Bu bab'ın hiçbir hükmü, uluslararası hukukun emredici bir kuralından kaynaklanan bir yükümlülüğe aykırı herhangi bir devlet fiilinin hukuka aykırılığını ortadan kaldırmaz.

27. Madde: Hukuka aykırılığı ortadan kaldıran bir hâli ileri sürmenin neticeleri

Bu bab'a uygun biçimde, hukuka aykırılığı ortadan kaldıran bir hâli ileri sürmek şunlara hâlel getirmez:

a) Hukuka aykırılığı ortadan kaldıran hâlin mevcut olmadığı hâlde ve ölçüde, söz konusu yükümlülüğe riâyet etmek gerekliliğine;

b) Söz konusu fiilin neden olduğu bütün zararın karşılanması meselesine.

İKİNCİ BÖLÜM: DEVLETİN ULUSLARARASI SORUMLULUĞUNUN KAPSAMI

BİRİNCİ BAP: GENEL İLKELER

28. Madde: Uluslararası haksız fiilin hukuki neticeleri

Uluslararası haksız fiilden ötürü, birinci bölümdeki hükümlere uygun olarak meydana gelen devletin uluslararası sorumluluğu bu bap'ta belirtilen hukuki neticeleri kapsamaktadır.

29. Madde: Yükümlülüđu yerine getirme ödevinin devam etmesi

Bu bölümde öngörülen, bir uluslararası haksız fiilin hukuki neticeleri, sorumlu devletin ihlâl edilen yükümlülüğu yerine getirme ödevinin devam etmesini etkilemez.

30. Madde: Son verme ve tekrar etmeme

Uluslararası haksız fiilden sorumlu Devletin şu yükümlülükleri vardır:

a) Şâyet devam ediyorsa bu fiile son vermek;

b) Eğer koşullar gerektiriyorsa, ihlâlin tekrar edilmeyeceğine dâir uygun güvenceleri sunmak.

31. Madde: Onarım

1. Sorumlu devlet uluslararası haksız fiil ile neden olunan bütün zararı onarmak zorundadır.

2. Zarar, devletin uluslararası haksız fiilinin sonucu olan maddî ve mânevî bütün zararı kapsar.

32. Madde: İç hukukla ilgili olmama

Sorumlu devlet, bu bölüme göre kendisini bağlayan yükümlülüklerine dâir bir noksanlığı haklı çıkarmak için, iç hukukunun hükümlerinden yararlanamaz.

33. Madde: Bu bölümde belirtilen uluslararası yükümlülüklerin değeri

1. Sorumlu devletin, bu bölümde belirtilen yükümlülükleri, ihlâl edilen uluslararası yükümlülüğün niteliğine, içeriğine ve ihlâl edilmiş şartlarına bağlı olarak bir başka devlete ya da birden çok devlete ya da uluslararası toplumun geneline karşı olabilir.

2. Bu bölüm, devletin uluslararası sorumluluğunun, bir devletten başka bir kişi ya da bir birim lehine doğrudan doğurabileceği hiçbir hakka hâle getirmez.

İKİNCİ BAP: ZARARIN ONARIMI

34. Madde: Onarım şekilleri

Uluslararası haksız fiil ile neden olunmuş zararın tamamen onarımı, bu bap'ın hükümlerine uygun olarak, müstakilen ya da müştereken, eski hâle îade, tazmînat ve tarziye biçimlerine bürünür.

35. Madde: Eski hâle îade

Uluslararası nitelikteki bir haksız fiilin sorumlusu devlet, ihlâl meydana gelmezden önceki hâlin yeniden tesis edilmesi için, eski hâle îadeyi gerçekleştirme yükümlülüğü altındadır; fakat eğer böyle bir eski hâle îade:

a) Maddî olarak imkânsız ise;

b) Orantılılık ilkesine göre tazmînata nazaran, tercih edilmeye değer bir fayda getirmiyor ise uygulanmaz.

36. Madde: Tazmînat

1. Uluslararası haksız fiilin sorumlusu devlet, bu fiil ile neden olunan zararı, bu zarar eski hâle îade ile onarılamadığı ölçüde, tazmîn etmek yükümlülüğündedir.

2. Tazmînat, mali olarak hesaplanabilecek tüm zararı, saptanabilir olmak kaydıyla mahrum kalınan kazançlar da dâhil olmak üzere kapsar.

37. Madde: Tarziye

1. Bir uluslararası haksız fiilden sorumlu devlet, bu fiil ile neden olunan zarar için, bu zarar, eski hâle iâde ile ya da tazmînat ile onarılamadığı ölçüde tarziye vermek yükümlülüğündedir.

2. Tarziye, ihlâlin kabul edilmesi, üzüntünün beyan edilmesi, resmi özür dilenmesi ya da diğer uygun biçimlerde olabilir.

3. Tarziye, zarar ile orantısız olmamalıdır ve sorumlu devlet için küçük düşürücü bir biçim almamalıdır.

38. Madde: Faizler

1. Bu bap uyarınca ana meblağ üzerinden ödenmesi gereken faizler, eksiksiz bir onarımı temin etmek ölçüsünde ödenir. Faiz oranı ve hesaplama biçimi bu neticeyi elde edecek şekilde belirlenir.

2. Faizler, hükmedilen anaparanın muaccel olduğu tarihten başlatılarak, ödemenin fiilen yapıldığı tarihe kadar geçen süre için uygulanır.

39. Madde: Zarara katkı

Onarımı belirlemek için, icrâ sûretiyle ya da ihmal sûretiyle, bilerek ya da dikkatsizlik ile, mağdur devletin ya da adına onarım talep edilen her kişinin ya da birimin zarara katkısı hesaba katılmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BAP: GENEL ULUSLARARSI HUKUKUN EMREDİCİ KURALLARINDAN KAYNAKLANAN YÜKÜMLÜLÜKLERİN AĞIR İHLÂLLERİ

40. Madde: Bu bap'ın uygulanması

1. Bu bap, uluslararası hukukun emredici bir kuralından kaynaklanan bir yükümlülüğün, bir devlet tarafından ağır ihlâlinden doğan uluslararası sorumluluğuna uygulanır.

2. Böyle bir yükümlülüğün ihlâli, sorumlu devletin açık ve sistematik olarak yükümlülüğünü yerine getirmekten kaçınması hâlinde ağırdır.

41. Madde: Bu bap uyarınca, bir yükümlülüğün ağır bir ihlâlinin özel neticeleri

1. 40. madde bağlamında her türlü ağır ihlâle son vermek için devletler meşrû araçlarla işbirliği yapmalıdırlar.

2. Hiçbir devlet, 40. madde bağlamında ağır bir ihlâlden doğan bir durumu meşrû olarak tanımamalı ve bu durumun muhafazası için yardım etmemelidir ya da destek vermemelidir.

3. Bu madde, bu bölümde öngörülen diğer sonuçları ve uluslararası hukuka göre bir ihlâl bu bap'ın uygulanmasında oluşabilecek ilave sonuçları engellemez.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DEVLETİN ULUSLARARASI SORUMLULUĞUNUN UYGULANMASI

BİRİNCİ BAP: DEVLETİN SORUMLULUĞUNA BAŞVURULMASI

42. Madde: Mağdur devlet tarafından sorumluluğa başvurulması

Bir devlet, mağdur devlet sıfatıyla, başka bir devletin sorumluluğuna, ihlâl edilen yükümlülük şâyet:

a) Bu devlete karşı bireysel olarak borç oluşturuyor ise; ya da

b) Kendisinin parçası olduğu bir grup devlete karşı ya da uluslararası toplumun bütününe karşı borç oluşturuyor ise ve şâyet yükümlülüğün ihlâli:

i) Özellikle bu devleti etkiliyorsa, ya da

ii) Niteliği uyarınca, yükümlülüğün sonraki uygulamasının kendilerine karşı yükümlülük oluşturduğu diğer bütün devletlerin durumunu esaslı olarak değiştiriyorsa; başvurabilir.

43. Madde: Mağdur Devlet tarafından bildirim

1. Bir başka devletin sorumluluğuna başvuran mağdur devlet, talebini bu devlete bildirir.

2. Mağdur devlet özellikle şunları belirtebilir:

a) Şâyet devam ediyorsa, sorumlu devletin haksız fiile son vermek için takınması gereken davranışı;

b) İkinci bölümdeki hükümlere uygun olarak onarımın alması gereken şekli.

44. Madde: Talebin kabul edilebilirliği

Şâyet:

a) Talep, hak iddialarının milliyeti konusuna dâir uygulanan kurallara uygun olarak yapılmamışsa;

b) Talebin iç hukuktaki başvuru yollarının tüketilmesi kuralına uygun olması gereken durumda, yararlanılabilen ve etkin olan iç hukuktaki bütün başvuru yolları tüketilmemişse, devletin sorumluluğuna başvurulamaz.

45. Madde: Sorumluluğa başvurma hakkından vazgeçme

Şâyet;

a) Mağdur devlet geçerli olarak talepten vazgeçmişse; ya da

b) Mağdur devlet, kendi davranışı nedeniyle, geçerli bir biçimde talebin terkinde katlanmak zorunda kabul edilmeli ise, devletin sorumluluğuna başvurulamaz.

46. Madde: Mağdur devletlerin çokluğu

Aynı uluslararası haksız fiil ile birden çok devlet mağdur olduğunda, her mağdur devlet, uluslararası haksız fiili işleyen devletin sorumluluğuna ayrı ayrı başvurabilir.

47. Madde: Sorumlu devletlerin çokluğu

1. Aynı uluslararası haksız fiilden birden fazla devlet sorumlu olduğunda, bu fiilden ötürü her devletin sorumluluğuna başvurulabilir.

2. 1. fıkra:

a) Hiçbir mağdur devletin uğradığı zarardan fazla bir tazmînat elde etmesine neden olmaz;

b) Diğer sorumlu devletler karşısındaki hiçbir başvuru hakkına hâlel getirmez.

48. Madde: Mağdur devletten başka bir devlet tarafından sorumluluğa başvurulması

1. 2. paragraf uyarınca, mağdur bir devletten başka her devletin, bir başka Devletin sorumluluğuna başvurma hakkı vardır; şâyet:

a) İhlâl edilen yükümlülük kendisinin de parçası olduğu bir grup devlete yönelik ise ve şâyet yükümlülük, grubun kolektif bir menfaatini koruma amacıyla konulmuşsa; ya da

b) İhlâl edilen yükümlülük, uluslararası toplumun geneline yönelik olan bir yükümlülük ise, 2. paragrafa uygun biçimde, bir mağdur devletten başka her devletin, bir başka devletin sorumluluğuna başvurma hakkı vardır.

2. 1. paragraf uyarınca, sorumluluğa başvurma hakkına sahip her devlet, sorumlu devletten şunları isteyebilir:

a) 30. madde uyarınca uluslararası haksız fiile son verilmesini ve tekrar edilmeyeceğine dâir güvenceler ve garantiler verilmesini; ve

b) Önceki maddelere uygun olarak, mağdur devletin lehine olarak ya da ihlâl edilen yükümlülükten yararlananların lehine olarak onarım yükümlülüğünün yerine getirilmesini.

3. 43., 44. ve 45. maddelerde, mağdur devlet tarafından sorumluluğa başvurulmasına ilişkin koşullar, 1. paragraf uyarınca bunu yapmaya hakkı olan bir devletin de sorumluluğa başvurmasına uygulanır.

İKİNCİ BAP: KARŞI ÖNLEMLER

49. Madde: Karşı-önlemlerin konusu ve sınırları

1. Mağdur devlet karşı-önlemleri ancak haksız fiilden sorumlu devlete karşı, bu devleti ikinci bölüm uyarınca yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülükleri uygulamaya yöneltmek için alabilir.

2. Karşı-önlemler, bu önlemleri alan devletin, sorumlu devlete yönelik olan uluslararası yükümlülüklerinin bir süre için yerine getirilmemesi ile sınırlıdır.

3. Karşı-önlemler, mümkün olduğunca, söz konusu yükümlülüklerin yeniden uygulanmasına imkân verecek bir şekilde alınmalıdır.

50. Madde: Karşı-önlemler ile etkilenemeyecek yükümlülükler

1. Karşı-önlemler, şunları hiçbir şekilde etkileyemezler:

a) Birleşmiş Milletler Şartı'nda belirtildiği üzere, kuvvet kullanma tehdidinde bulunmama ya da kuvvet kullanmama yükümlülüğünü;

b) Temel insan haklarının korunmasını ihtiva eden yükümlülükleri;

c) Misillemeleri yasaklayan insancıl nitelikli yükümlülükleri;

d) Genel uluslararası hukukun emredici hükümlerinden kaynaklanan diğer yükümlülükleri.

2. Karşı-önlemleri alan devlet kendisinden beklenen şu yükümlülüklerden kurtulamaz:

a) Kendisi ve sorumlu devlet arasında, uyuşmazlıkların çözülmesi usulüne ilişkin kurallar uyarınca uygulananlar;

b) Diplomatik temsilcilik ve konsolosluk ajanlarının, mekânlarının, arşivlerinin ve belgelerinin dokunulmazlığına saygıya ilişkin olanlar.

51. Madde: Orantılılık

Karşı-önlemler, uğranılan zarar, haksız fiilin ağırlığının neticesi ve söz konusu haklar ile orantılı olmalıdır.

52. Madde: Karşı-önlemlere başvurma şartları

1. Karşı-önlem almadan önce, mağdur devlet şunları yapmalıdır:

a) Sorumlu devletten, 43. maddeye uygun olarak, ikinci bölüm uyarınca kendisine düşen yükümlülükleri yerine getirmesini istemelidir;

b) Sorumlu devlete, karşı-önlem almaya dâir bütün kararları bildirmeli ve bu devlet ile görüşme teklif etmelidir.

2. 1. fıkranın b bendine karşın, mağdur devlet, haklarını korumak için gerekli âcil karşı-önlemleri alabilir.

3. Karşı-önlemler alınmaz ve eğer daha önceden alınmışsa, haksız bir gecikmede bulunulmadan yürürlükten kaldırılmalıdır; şâyet:

a) Uluslararası haksız fiil sona ermişse ve

b) Uyuşmazlık, taraflar için kararı mecburî olan bir divânın ya da bir mahkemenin önünde derdest ise.

4. Şâyet sorumlu devlet uyuşmazlıkların çözümlenmesi usulüne uymaya ilişkin iyi niyetli davranmıyorsa, 3. paragraf uygulanmaz.

53. Madde: Karşı-önlemlerin sona erdirilmesi

Sorumlu devletin, ikinci bölüm uyarınca uluslararası haksız fiilden ötürü kendisine düşen yükümlülükleri yerine getirmesinden itibaren karşı-önlemlere son verilmelidir.

54. Madde: Mağdur devletten başka devletlerce alınan önlemler

Bu bap, 48. maddenin 1. fıkrası uyarınca, bir başka devletin sorumluluğuna başvurmayla, buna karşı, ihlâlin sona ermesi ve mağdur devlet lehine ya da ihlâl edilen yükümlülüğün lehdarları lehine onarımın elde edilmesi amacıyla meşru önlemler almaya yetkili olan hiçbir devletin hakkına hâlel getirmez.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: GENEL HÜKÜMLER

55. Madde: Lex specialis

Bu maddeler, bir uluslararası haksız fiilin varlığına ilişkin şartların ya da bir devletin uluslararası sorumluluğunun kapsamının ya da bunun çalıştırılmasına ilişkin hususların uluslararası hukukun özel hükümleri ile düzenlendiği hâllerde ve ölçüde uygulanmaz.

56. Madde: Devletin sorumluluğuna ilişkin bu maddeler ile düzenlenmeyen meseleler

Uluslararası hukukun uygulanabilir kuralları, devletin uluslararası haksız fiilden ötürü sorumluluğuna ilişkin meseleleri, bu maddeler ile düzenlenmediği ölçüde, düzenlemeye devam eder.

57. Madde: Bir uluslararası örgütün sorumluluğu

Bu maddeler, bir uluslararası örgütün ya da bir uluslararası örgütün davranışından ötürü bir devletin uluslararası hukuka göre sorumluluğuna dâir hiçbir meseleye hâlel getirmez.

58. Madde: Kişisel sorumluluk

Bu maddeler, bir devlet hesabına hareket eden herhangi bir kişinin, uluslararası hukuka göre kişisel sorumluluğu meselesine hâlel getirmez.

59. Madde: Birleşmiş Milletler Şartı

Bu maddeler, Birleşmiş Milletler Şartı'na hâle getirmez.